

УДК 343.57

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.56>

ПРОБЛЕМИ ВІДМЕЖУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ФАРМАЦЕВТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ВІД СУМІЖНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Фролова О.Г.,

кандидат юридичних наук,

професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності

Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого

ПРАТ «ВНЗ «МАУП»

ORCID: 0009-0007-5427-7581

Фролова О.Г. Проблеми відмежування кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність, від суміжних кримінальних правопорушень.

У статті розглядаються проблеми відмежування кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність, від суміжних кримінальних правопорушень. Автор стверджує, що відмежування кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність від суміжних кримінальних правопорушень зумовлене потребою надати точну, обґрунтовану та повну кримінально-правову оцінку вчиненому посяганням.

При з'ясуванні особливостей механізму відмежування кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність, від суміжних кримінальних правопорушень, автором пропонується враховувати наступні основні моменти: 1) ознаки потерпілих (ст.ст. 137, 140, 141, 142 КК); 2) ознаки предметів (ст.ст. 141, 321-2 КК); 3) ознаки діянь та їх наслідків (ст.ст. 131, 134, 137, 140 КК); 4) ознаки діянь, способів їх вчинення та їх наслідків (ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 321-1 КК).

Здійснюючи системний аналіз положень КК України, автор наводить конкретні ситуації із власним баченням того, як потрібно відмежовувати ті чи інші кримінальні правопорушення, що посягають на фармацевтичну діяльність, від суміжних кримінальних правопорушень. Зокрема, як слід розмежовувати склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 137 КК, де потерпілими виступають неповнолітні особи (діти), стосовно яких суб'єкти медичного та фармацевтичного обслуговування зобов'язані вживати заходів забезпечення охорони їх життя та здоров'я із кваліфікованим складом неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, де неповнолітня особа також є потерпілим.

У статті акцентується увага й на суміжність різновидів професійної недбалості у сфері медичної і фармацевтичної діяльності (ст.ст. 131, 137, 140 КК) та службову недбалості (ст. 367 КК).

Автор приходить до висновку, що поняття фальсифікованих лікарських засобів (ст. 321-1 КК) може пов'язуватись із підробленням документів (ст.ст. 358, 366 КК) та використанням завідомо підроблених документів (ч. 4 ст. 358 КК).

Ключові слова: суміжні склади кримінальних правопорушень, відмежування кримінальних правопорушень, лікарські засоби, фармацевтична діяльність.

Frolova O.G. Problems of distinguishing criminal offenses trespassing pharmaceutical activity from related criminal offenses.

The article considers the problems of distinguishing criminal offenses trespassing pharmaceutical activity from related criminal offenses. The author claims that the separation of criminal offenses trespassing pharmaceutical activity from related criminal offenses is due to the need to provide an accurate, justified and complete criminal legal assessment of the committed encroachment.

Finding out the features of the mechanism of distinguishing criminal offenses trespassing pharmaceutical activity from related criminal offenses, the author suggests taking into account the following main points: 1) characteristics of the victims (Articles 137, 140, 141, 142 of the Criminal

Code); 2) signs of objects (Articles 141, 321-2 of the Criminal Code); 3) signs of actions and their consequences (Articles 131, 134, 137, 140 of the Criminal Code); 4) signs of actions, ways of committing them and their consequences (Part 2 of Article 308, Part 2 of Article 312, Part 2 of Article 313, Part 2 of Article 321-1 of the Criminal Code).

Carrying out a systematic analysis of the provisions of the Criminal Code of Ukraine, the author cites specific situations with his own vision of how certain criminal offenses trespassing pharmaceutical activity should be distinguished from related criminal offenses. In particular, how should the elements of the criminal offense provided for in Art. 137 of the Criminal Code, where the victims are minors (children), in relation to whom subjects of medical and pharmaceutical services are obliged to take measures to ensure the protection of their life and health with a qualified staff of improper performance of professional duties by a medical or pharmaceutical worker, where a minor the person is also a victim.

The article focuses attention on the contiguity of types of professional negligence in the field of medical and pharmaceutical activity (Articles 131, 137, 140 of the Criminal Code) and official negligence (Article 367 of the Criminal Code).

The author comes to the conclusion that the concept of falsified medicinal products (Article 321-1 of the Criminal Code) can be associated with the forgery of documents (Articles 358, 366 of the Criminal Code) and the use of knowingly forged documents (Part 4 of Article 358 of the Criminal Code).

Key words: adjacent elements of criminal offenses, delineation of criminal offenses, medicinal products, pharmaceutical activity.

Постановка проблеми. Відмежування кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність, від суміжних кримінальних правопорушень, зумовлене потребою надати точну, обґрунтовану та повну кримінально-правову оцінку вчиненому посяганням. Адже при застосуванні кримінального закону як виду оціночно-пізнавальної діяльності встановлюється точна відповідність ознак вчиненого суспільно небезпечного діяння ознакам складу кримінального правопорушення, передбаченого певною кримінально-правовою нормою, а також здійснюється розмежування кримінальних правопорушень між собою [1, с. 12–14; 2, с. 51].

Тому в процесі встановлення ознак, властивих посяганням на фармацевтичну діяльність, потрібно відкинути ті, які не притаманні конкретним складам відповідних кримінальних правопорушень, а відтак ознаки цих складів підлягають співвідношенню між собою та враховуються у процесі розмежування кримінальних правопорушень конкретних видів [3, с. 241-242].

Метою статті є з'ясування окремих проблем відмежування кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність, від суміжних кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. При з'ясуванні особливостей механізму відмежування кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність, від суміжних кримінальних правопорушень, пропонується враховувати наступні основні моменти:

1. Ознаки **потерпілого** у складах кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність. Наприклад, у складах кримінального правопорушення, передбаченого ст. 137 КК [4] потерпілими виступають неповнолітні особи (діти), стосовно яких суб'єкти медичного та фармацевтичного обслуговування зобов'язані вживати заходів забезпечення охорони їх життя та здоров'я. Неповнолітня особа також є потерпілим у кваліфікованому складі неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ч. 2 ст. 140). При розмежуванні цих складів слід враховувати таке. У ч. 1 ст. 137 КК особа потерпілого конкретизована з урахуванням того, що неповнолітній має бути об'єктом забезпечення спеціальним суб'єктом охорони його (неповнолітнього) життя та здоров'я та зазнавати істотної шкоди його здоров'ю, а в ч. 2 ст. 137 КК потерпілим є неповнолітній, який зазнав смерті або інших тяжких наслідків. Більше того, стосовно такого потерпілого здійснюється невиконання або неналежне виконання професійних чи службових обов'язків лише у межах охорони життя та здоров'я неповнолітнього. Що стосується потерпілого за ч. 2 ст. 140 КК, то ним є неповнолітній, стосовно якого здійснюється невиконання чи неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків та якому спричинено лише тяжкі наслідки (тобто без урахування альтернативи із заподіянням смерті). Отже, наявність потерпілого, стосовно якого здійснюється невиконання або неналежне виконання певних обов'язків, є спільною ознакою складів цих кримінальних правопорушень, а відмінними – різний зміст та обсяг таких обов'язків: в складах, передбачених ст. 137 КК, вони пов'язані лише з охороною життя та здоров'я неповнолітнього і можуть бути професійними або службовими, що виконуються

будь-яким працівником (не лише медичним або фармацевтичним). Проте, якщо ці обов'язки виконуються медичним або фармацевтичним працівником і пов'язані із забезпеченням охорони життя та здоров'я неповнолітнього, то в цих межах норми, передбачені ст. 137 КК та ст. 140 КК, співвідносяться як загальна (ст. 140 КК) та спеціальна (ст. 137 КК). Адже ознаки особи потерпілого у ст. 137 КК мають більш “спеціально конкретизований зміст” порівняно з ознаками, передбаченими ст. 140 КК. Крім цього, у ч. 1 ст. 140 вказується, що тяжкі наслідки заподіюються хворому, а в ч. 2 цієї статті КК – неповнолітньому. Отже, в результаті системного тлумачення положень ст. 140 КК зміст ознаки “хворий” має поширюватись на визначення неповнолітнього потерпілого у ч. 2 ст. 140 КК. Проте в ст. 137 КК ознака “хворий” при конкретизації властивостей потерпілого прямо не передбачена, а тому обмежувати її змістом конкретизацію властивостей потерпілого, передбаченого в ст. 137 КК, не можна. Відтак, якщо певні обов'язки виконуються медичним або фармацевтичним працівником і пов'язані із забезпеченням охорони життя та здоров'я *хворого* неповнолітнього, то в даному разі норми, передбачені ст. 137 КК та ст. 140 КК, не можуть співвідноситись як загальна (ст. 140 КК) та спеціальна (ст. 137 КК). Адже ознака “хворий” є відмінною і не зазначена в ст. 137 КК, що потребує її “застосування” в процесі кримінально-правової оцінки вчиненого. Тому за інших необхідних умов вчинене має кваліфікуватись за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених відповідною частиною ст. 137 КК та ст. 140 КК. Таку ж специфіку слід враховувати при відмежуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 137, 140 КК, від порушення прав пацієнта, передбаченого ст. 141 КК, та незаконного проведення дослідів над людиною, зазначеного у ст. 142 КК. Склад, передбачений ст. 141 КК, включає відмінну ознаку “пацієнт” та спільну ознаку “неповнолітній”, а склад, зазначений у ст. 142 КК, – окрім спільної ознаки “неповнолітній” (ч. 2), також людину як об'єкт проведення певних дослідів. Тому, якщо відповідні обов'язки виконуються медичним або фармацевтичним працівником і пов'язані із забезпеченням охорони життя та здоров'я хворого неповнолітнього при проведенні клінічних випробувань лікарських засобів або незаконного проведення дослідів над людиною, то за інших необхідних умов кваліфікація має здійснюватись за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених відповідними частинами ст.ст. 137, 140 КК та ст. 141 КК або ст. 142 КК.

2. Функцію розмежування конкретних кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність, виконують окремі ознаки їх **предметів**. Так, лікарський засіб як предмет клінічних випробувань є обов'язковою ознакою складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 141, 321-2 КК. Причому змістовні властивості цих лікарських засобів є різними. Оскільки у ст. 141 КК передбачена відповідальність за “проведення клінічних випробувань лікарських засобів без письмової згоди пацієнта або його законного представника, або стосовно неповнолітнього чи недієздатного”, то предметом цього кримінального правопорушення є **лише** ті досліджувані лікарські засоби, на використання яких у процесі проведення клінічних випробувань була відсутня письмова згода самого пацієнта або його законного представника, а також лікарські засоби, що використовувались у процесі проведення клінічних випробувань стосовно неповнолітньої або недієздатної особи. Проте у складах кримінальних правопорушень, що передбачені у ст. 321-2 КК, лікарські засоби є предметом цих кримінальних правопорушень в разі, коли стосовно них вчиняється будь-яке умисне порушення встановленого порядку клінічних випробувань. Отже, зіставляючи зміст предметів у складах цих кримінальних правопорушень, важливо відзначити, що зміст досліджуваних лікарських засобів у складі, передбаченому ст. 141 КК, стосується лише тих конкретних форм порушення порядку проведення клінічних випробувань, що визначені у ст. 141 КК, але текстуально не названі у ст. 321-1 КК. Це означає, що в частині співвідношення цих складів ознаки предмета у ст. 141 КК є спеціальними порівняно із загальним змістом досліджуваних лікарських засобів як предмета у складах, передбачених у ст. 321-2 КК.

3. Розмежувальну функцію у складах кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність, виконують також ознаки **діяння** та його **наслідків**. Так, суміжними є різновиди професійної недбалості у сфері медичної і фармацевтичної діяльності, передбачені ст.ст. 131, 137, 140 КК, та службової недбалості (ст. 367 КК). Спільними в цих складах є ознаки:

а) діяння – невиконання (ст. 140 КК) та/або неналежне виконання професійних обов'язків (ст. ст. 131, 137, 140 КК), а також невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків (ст. 367 КК);

б) суб'єкта кримінального правопорушення – медичний та фармацевтичний працівник (ст. 140 КК) або інший працівник (ст.ст. 131, 137 КК), що наділений професійними обов'язками у сфері

медичного та/або фармацевтичного обслуговування, а також службова особа (ст.ст. 137, 367 КК), що зокрема, наділена службовими обов'язками щодо охорони життя і здоров'я неповнолітніх (ст. 137 КК);

в) вини – недбале чи несумлінне ставлення до зазначених професійних обов'язків (ст.ст. 131, 137, 140 КК) або несумлінне ставлення до службових обов'язків (ст. 367 КК) чи недбале або несумлінне ставлення до службових обов'язків щодо охорони життя і здоров'я неповнолітніх.

Проте відмінним при розмежуванні цих складів слід вважати “латентний зміст” окремих із названих ознак:

1) у складах, передбачених ст. 131 КК, відмінними є ознаки – а) діяння, яке “представлене” лише у формі неналежного виконання професійних обов'язків, а в інших складах, як невиконання та неналежне виконання; б) суб'єктом у складах, передбачених ст. 131 КК, є, окрім медичного та фармацевтичного працівника, також інший працівник, що наділений професійними обов'язками у сфері медичного та/або фармацевтичного обслуговування (у складах, передбачених ст. 137 КК суб'єктом може бути працівник, що виконує професійні або службові обов'язки щодо охорони життя і здоров'я неповнолітніх, у ст. 140 КК, суб'єктом є лише медичний та фармацевтичний працівник, а в складах службової недбалості (ст. 367 КК) – службова особа; однак, всі вони все ж можуть бути наділені професійними обов'язками у сфері медичного та/або фармацевтичного обслуговування, адже у протилежному випадку зазначені кримінальні правопорушення не можна вважати суміжними);

2) у складах службової недбалості (ст. 367 КК) ознаки вини “обмежуються” лише несумлінним ставленням до службових обов'язків, а в складах, передбачених ст.ст. 131, 137, 140 КК, альтернативно вказується також недбале ставлення до відповідних обов'язків. Крім цього, у конкретному змісті складів, передбачених ст.ст. 131, 137, 140, 367 КК, вказуються відмінні ознаки у ч. 1 ст. 131 КК вказується на наслідок у вигляді “зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини”, а в ч. 2 цієї статті КК – “зараження двох чи більше осіб”. Однак, у ч. 1 ст. 137 КК – на “істотну шкоду здоров'ю потерпілого”, а в ч. 2 цієї статті КК – на “смерть неповнолітнього або інші тяжкі наслідки”, у ст. 140 КК передбачаються інші наслідки з відмінним змістом – “тяжкі наслідки для хворого” (ч. 1), “тяжкі наслідки неповнолітньому”, а в ст. 367 КК – “істотна шкода охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб” (ч. 1) та “тяжкі наслідки” (ч. 2). При визначенні зазначеної “істотної шкоди ...” та “тяжких наслідків” у ст. 367 КК потрібно враховувати їх відмінний зміст від ознак складів, передбачених ст.ст. 131, 137, 140 КК, зокрема, зміст наслідків у ст. 367 КК включає: 1) втрати, яких певні носії соціальних цінностей зазнали у зв'язку з впливом на них конкретного суспільно небезпечного діяння, яке законом визначене як кримінальне правопорушення; 2) витрати, які здійснили названі носії соціальних цінностей для відновлення порушеної таким впливом соціальної цінності; 3) вигода, яка б могла бути одержана конкретним носієм соціальної цінності, що зазнав певних втрат або здійснив певні витрати, у разі відсутності впливу на нього конкретного суспільно небезпечного діяння, що визначене законом як кримінальне правопорушення.

4. В окремих кримінально-правових ситуаціях розмежувальну функцію виконують (у своєму поєднанні) ознаки **діяння** та **способу** (способів) його вчинення, а також **наслідків**. Так, ці ознаки у складах кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність, виражає понятійні звороти “заволодіння ... шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем” (ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313 КК), “дії, вчинені ... службовою особою шляхом зловживання службовим становищем” (ч. 2 ст. 321-1 КК). Отже, у даному разі зміст зазначених понятійних зворотів враховує: 1) діяння, яке вчиняється у формі заволодіння (ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313 КК) або “виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів” (ч. 1 ст. 321-1 КК); 2) ці діяння тягнуть спочатку дезорганізацію порядку здійснення фармацевтичної діяльності (в її певних фрагментах, що включаються в “порушений” об'єкт кримінального правопорушення та відображаються у змісті наслідків), а після цього – матеріальну шкоду у різноманітних проявах, що вважається наслідком (суспільно небезпечним наслідком) як елементом складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 321-1 КК; 3) вчинене діяння, яке містить ознаки заволодіння шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313 КК), та у формі “виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут завідомо фальсифікованих лікар-

ських засобів”, що вчиняється службовою особою шляхом зловживання службовим становищем” (ч. 2 ст. 321-1 КК), в будь-якому випадку тягне істотну шкоду, властиву для будь-якого суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, незалежно від того, у чому саме полягає зловживання службовою особою своїм службовим становищем майнової шкоди [5, с. 249].

5. Поняття фальсифікованих лікарських засобів (ст. 321-1 КК) може пов’язуватись із підробленням документів (ст.ст. 358, 366 КК) та використанням завідомо підроблених документів (ч. 4 ст. 358 КК). Адже при визначенні поняття “фальсифікований лікарський засіб” в абз. 3 ч. 1 ст. 2 Закону “Про лікарські засоби” від 4 квітня 1996 року [6] прямо зазначається, що фальсифікованим є “лікарський засіб, який умисно промаркований неідентично (невідповідно) відомостям (одній або декільком з них) про лікарський засіб з відповідною назвою ...”, а також “лікарський засіб, умисно підроблений у інший спосіб, і не відповідає відомостям (одній або декільком з них), у тому числі складу, про лікарський засіб з відповідною назвою ...”. Причому назви лікарських засобів, які підробляються в будь-який спосіб та не відповідають відомостям у змісті фальсифікованих лікарських засобів мають бути внесеними у Державний реєстр лікарських засобів України [7]. Отже, вказівка у наведеному вище законодавчому визначенні фальсифікованих лікарських засобів на умисне підроблення лікарського засобу в будь-який спосіб, що тягне невідповідність відомостей про нього тим відомостям, що стосуються лікарського засобу, включеного у Державний реєстр лікарських засобів України, означає суміжність кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 358, 366 КК та ст. 321-1 КК. Ця суміжність стосується тієї частини фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів, яка пов’язана з їх виготовленням та виробництвом з метою збуту та збутом. Тому розмежування зазначених кримінальних правопорушень слід здійснювати за ознаками предметів, діянь та наслідків. Оскільки одним із обов’язкових компонентів поняття фальсифікованого лікарського засобу є його підроблення, то дії, передбачені у ч.ч. 1-3 ст. 358 КК та ст. 366 КК, можуть позначати лише частину фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів. У цьому разі норми, передбачені ст. 321-1 КК та ч.ч. 1-3 ст. 358, ч. 1 ст. 366 КК, співвідносяться відповідно як ціле та частини, а відтак, будь-які різновиди підроблення, передбачені ч.ч. 1-3 ст. 358, ч. 1 ст. 366 КК, у професії виготовлення або виробництва з метою збуту фальсифікованих лікарських засобів охоплюються відповідною частиною ст. 321-1 КК та не потребують додаткової кваліфікації за ч.ч. 1-3 ст. 358 КК або ч. 1 ст. 366 КК. Така додаткова кваліфікація (за правилами сукупності кримінальних правопорушень) можлива лише у разі, коли дії, передбачені ч.ч. 1-3 ст. 358 КК або ч. 1 ст. 366 КК, вчиняються вже після того, як утворились фальсифіковані лікарські засоби (тобто вчиняються стосовно вже фальсифікованих лікарських засобів, наприклад, для полегшення “просування” їх на легальному ринку лікарських засобів).

Висновки. Механізм відмежування кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність, від суміжних кримінальних правопорушень передбачає використання таких критеріїв (ними виступають відмінні ознаки складів), як: 1) ознаки потерпілих (ст.ст. 137, 140, 141, 142 КК); 2) ознаки предметів (ст.ст. 141, 321-2 КК); 3) ознаки діянь та їх наслідків (ст.ст. 131, 134, 137, 140 КК); 4) ознаки діянь, способів їх вчинення та їх наслідків (ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 321-1 КК).

Поняття фальсифікованих лікарських засобів (ст. 321-1 КК) може пов’язуватись із підробленням документів (ст.ст. 358, 366 КК) та використанням завідомо підроблених документів (ч. 4 ст. 358 КК).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основи кваліфікації злочинів: навч. посіб. / [М.І. Панов, І.О. Зінченко, О.О. Володіна та ін.]; за заг. ред. М.І. Панова. Харків: Право, 2019. 378 с.
2. Кваліфікація злочинів: навч. посіб. / [Г.В. Анісімов, О.О. Володіна, І.О. Зінченко та ін.]; за ред. М.І. Панова. Вид. 2-ге, допов. та випр. Х.: Право, 2017. 360 с.
3. Волинець Р.А. Злочини, що посягають на фондовий ринок: аналіз складів злочинів, особливості кваліфікації та розмежування: Навчальний посібник. Київ: Правова Єдність, 2020. 286 с.
4. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.01.2024).

5. Берзін П.С., Волинець Р.А., Птащенко Д.С. Кримінальне право. Загальна частина: практикум: навчальний посібник / за ред. П.С. Берзіна. Київ: Алерта, 2023. 608 с.
6. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996 р. № 123/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-вр#Text> (дата звернення: 12.01.2024).
7. Про затвердження Положення про державний реєстр лікарських засобів: Постанова МОЗ України від 31.03.2004 р. № 411. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2004-п#Text> (дата звернення: 12.01.2024).